

TOMAS KAČERAUSKAS

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Lietuva
Vilnius Gediminas Technical University, Lithuania

POLITINIS KOREKTIŠKUMAS – ŠVIESI UTOPIJA AR ORVELIŠKA ANTIUTOPIJA?

Political Correctness – a Bright Utopia
or an Orwellian Anti-utopia?

SUMMARY

The article examines the positive and negative aspects of political correctness. Using the case of Donald Trump and looking back at the origins of politics, the manifestations of political (in)correctness under democratic conditions are analysed. The question of political (in)correctness arises in a democratic environment for three reasons. 1. As rule of the majority, democracy requires a compensation mechanisms for minorities. 2. Political correctness should be applied to any holder of political freedoms who elects and is elected under democratic conditions. 3. The very consideration of political correctness arises in a sufficiently democratic environment of free speech. What is politically correct and incorrect depends on the country's social circumstances, cultural traditions and language characteristics. Democracy is an environment in which political incorrectness is unmasked and the very dogma of political correctness is falsified. It is shown that political correctness has also an ideological aspect.

SANTRAUKA

Straipsnyje nagrinėjami politinio korektiškumo teigiami ir neigiami aspektai. Pasitelkiant Donaldo Trumpo atvejį ir atsigręžiant į politiško ištakas, analizuojamos politinio (ne)korektiškumo apraiškos demokratijos sąlygomis. Politinio (ne)korektiškumo klausimas išskyla demokratinėje aplinkoje dėl trijų dalykų. 1. Demokratija – daugumos valdžia – reikalinga kompensacinių mechanizmų mažumų atžvilgiu. 2. Politinis korektiškumas taikytinas bet kuriam politinių laisvių turėtojui, kuris yra renkantis ir renkamas demokratinėmis sąlygomis. 3. Pats svarstymas dėl politinio korektiškumo išskyla pakankamai demokratinėje laisvo žodžio aplinkoje. Tai, kas politiškai korektiška ir nekorektiška, priklauso nuo šalies socialinių aplinkybių, kultūrinių tradicijų ir kalbos vartojimo ypatybių. Demokratija yra ta aplinka, kurioje tiek demaskuojami politinio nekorektiškumo atvejai, tiek falsifikuojama pati politinio korektiškumo dogma. Parodoma, kad ši turi ir ideologinį aspektą.

RAKTAŽODŽIAI: politinis (ne)korektiškumas, demokratija, žodžio laisvė, utopija.

KEY WORDS: political (in)correctness, democracy, freedom of speech, utopia.

IVADAS

Kas yra politinis korektiškumas? Ar ir kaip jis susijęs su demokratinės liberalios visuomenės nuostatomis? Kiek tai yra politinės komunikacijos ir kiek – viešo kalbėjimo dalykas?

Pradėkime nuo apibrėžimo, kuriam turėsime pateikti daug klausimų ir koreguoti nagrinėdami šį fenomeną. Anot Arnestado, „[p]olitinis korektiškumas paprastai numano vengimą tų išraiškos ir veiksmų formų, kurios pašalina, marginalizuoja arba įžeidžia socialiai pažeidžiamas ar diskriminuojamas žmonių grupes“ (2019: 364). Tai dvejopai negatyvus apibrėžimas. Viena, jis byloja apie tai, kas vengtina ar draustina. Kita, jame slypi ir neigiama nuostata neigiamai įvertintų (pašalinančių, marginalizuojančių, įžeidžiančių) viešų kalbėjimo ir veiksmų atžvilgiu. Taigi tai – vienas iš politinės komunikacijos mazgų, kuriame susipina etiniai, teisiniai, politiniai, lingvistiniai klausimai demokratinėje visuomenėje.

Kalbant apie politinį korektiškumą dažnai pateikiami lyčių diskriminacijos (Berman 2011; Mills 2008; Arnestad 2019) ir kitatikių asimiliacijos į Vakarų visuomenę pavyzdžiai (Arnestad 2019). Pats politinis korektiškumas dažnai siejamas su tolerancija (Kulikova et al. 2019). Šiame kontekste dažnai kalbama apie kita-taučių, kitos seksualinės pakraipos, kitos rasės, net kitokio gyvenimo būdo žmonių diskriminaciją. Ji neatsiejama nuo socialinio at(si)ribojimo siekiant homogeniškos visuomenės. Kita vertus, ar politinis korektiškumas nėra asimiliavimo praktikos pažadas, visuomenę traktuojant kaip vientisą darinį be prieštaravimų, konfliktų ir susidūrimų? Ar siekis neįžeisti kita-

tikio ir kitaminčio neatspindi siekio juos ilgainiui padaryti tokius kaip mes? Ar šis geidžiamas vienodumas nėra kliūtis plėtotis visuomenei, kurios raida neatsiejama nuo įtampų? O gal politinis korektiškumas tėra socialinių konfliktų maskuotė, po lingvistiniais eufemizmais paslepiant visuomenines įtampas, kurios nuolat grasina prasiveržti nepageidaujama padariniais? Ar siekdami homogeniškos visuomenės, kurią apibūdina politinis korektiškumas, mes nesikėsiname į mažumų teisę būti kitokioms? O gal už viso to slypi vartojimo „bazės“ išplėtimas visuomenę suvienodinant ekonominiu požiūriu, drauge iš darbotvarkės išbraukiant politinius (sambūvio kuriamame polyje) klausimus?

Atrodo, politinio (ne)korektiškumo klausimas pranoksta mandagumo klausimą, kurio skirtingos traktuotės dažnai siejamos su kultūrų įvairove (Jakučionytė 2020). Ar atakos prieš politinio ne-korektiškumo apraiškas išreiškia politinę kovą, kuri neatsiejama nuo diskursų susidūrimų (Carpantier, Doudaki 2019; Sautkin, Philippova 2019)? Ar politinė baudžiamoji teisė dėl politinio nekorektiškumo išreiškia „vertybių prievartą“, o gal – „prievartos vertybę“ (Madrid 2020)?

Analizuojant politinio (ne)korektiškumo atvejus, kai politikai pelno populiarumą, kartu rinkėjų balsus savo nekorektiška retorika, kyla daug klausimų. Politinis nekorektiškumas – integralumo signalas ar intelektinė drąsa? Koks santykis tarp politinio korektiškumo ir moralės normų? Ar politinis korektiškumas nėra dar viena norma? Ar kyla kolizija tarp politinių laisvių ir moralės normų,

įskaitant normą būti politiškai korektiškam? Ar politinis korektiškumas – tipinės, nekūrybingos politinės retorikos aspektas? Ar politinio korektiškumo dogmatizmas kaip tik neprovokuoja nekorektiškumo? Ar varžančios normos pūrena dirvą politiniam nekorektiškumui? Ar politinis korektiškumas nėra tai, kas įtvirtina politinės retorikos klišes? Gal demokratinei visuomenei nieko taip nereikia, kaip iškilų politikų su iškilia retorika? Ar galime kalbėti apie politinio nekorektiškumo dogmatizmą? Koks trumpalaikis ir ilgalaikis politiškai (ne) korektiškų retorikos ir veiksmy poveikis? Jei tolerancija sietina su politiniu korektiškumu, kaip dėl tolerancijos po-

litiniam nekorektiškumui? Ar ir kaip politinis korektiškumas bei su juo siejamas priverstinis norminimas priklauso nuo ideologinių sąsajų? Ar politinis korektiškumas tėra kalbos reikalas? O gal „politinis korektiškumas“ – kalbos klišė, trukdanti plėtotis kūrybingoms idėjoms? Ar politinis korektiškumas – mados reikalas?

Čia panagrinėsime šiuos ir kitus klausimus, kuriuos atveria laisvoje politinėje bendrijoje besireiškiantis politinis (ne) korektiškumas. Pirmiausia panagrinėsime Donaldą Trumpą atvejį, vėliau – politiško ištakas bei politinio (ne)korektiškumo ir demokratijos santykį drauge neišleisdami iš akių minėtų klausimų.

DONALDO TRUMPO ATVEJIS

Trumpo politinio nekorektiškumo rinkimų kampanijoje atvejis plačiai nagrinėtas tiek mokslinėje (Arnestad 2019; Conway et al. 2017; Ahmadian et al. 2017), tiek populiariojoje spaudoje (Guo 2015). Prisiminkime Trumpo ištarą: „manau, didelė problema, kurią ši šalis turi, yra buvimas politiškai korektiškam. Man kelia iššūkį tiek daug žmonių ir, tiesą sakant, neturiu laiko visiškam politiniam korektiškumui“ (cit. pagal Guo 2015). Pagrindinis mokslininkams rūpėjęs klausimas – ar ir kaip kandidato į JAV prezidentus pasisakymų politinis nekorektiškumas maitino jo populiarumą rinkimų kampanijoje?

Antai Arnestadas (2019) tyrė ryšį tarp Trumpo politinio nekorektiškumo ir jo kaip sąžiningo, nuoseklaus bei intelektualiai drąsaus politikto įvaizdžio. Nors mokslininkas tokios koreliacijos neaptiko,

tai sietina su tyrimo metodologijos ypatumais. Apklaussinėdami respondentus tiriamo priežastinį ryšį ar tik jų nuomonę apie tą ryšį? Kita vertus, ar gali būti priežastinis ryšys ten, kur susipynusios dinamiškos sąsajos, t. y. politinės komunikacijos sferoje? Maža to, sąsajos yra veikiamos ir mūsų tyrimo intervencijos.

Kiti mokslininkai (Conway et al. 2017) pripažįsta, kad Trumpo kalbėjimas nėra tipinis, koks būdingas daugeliui politikų. Viena vertus, iškilus politikus kaip tokius apibūdina jų neklišinis kalbėjimas jiems ieškant naujų išraiškos priemonių. Kita vertus, Trumpo atveju susiduriame su skurdžiu žodynu ir dvejetainiu (blogai ar gerai) vertinimu. Čia kyla klausimas, ar politinis korektiškumas komunikuojant visada būna klišinis. Maža to, mokslininkai atkreipia dėmesį į komunikavimo normų našumą ir prievart-

tinį trapų viešą susitarimą, kuris lengvai laužomas tokių politikų kaip Trumpas. Mokslininkai kalba apie normų trumpalaikį efektą ir jų priešingą rezultatą ilguoju laikotarpiu, ypač kai jos varžo politinę laisvę. Tai galioja netgi nor-

moms, kurios turi gerą ir kilnų tikslą (Conway et al. 2017: 255). Taigi Trumpo pavyzdys atskleidžia platesnį – politinės laisvės komunikuojant – klausimą. Ar ir kaip politinę laisvę varžo politinio korektiškumo norma?

POLITIŠKUMO IŠTAKOS

Norėdami išskleisti šį klausimą turime grįžti, viena, prie politiškumo ištakų ir, antra, prie normatyvumo prigimties. Kaip žinoma, politiškumas – tiek žodis, tiek reiškinys – kilęs iš graikų polio tikrovės, kai piliečiai viešai sprendavo dėl bendro – miesto-valstybės – valdymo reikalo. Jų laisvė reiškė įsitraukimą veikiant savo miesto-valstybės labui. Taigi *viešas reikalas įmanomas tik puoselėjant bendros valstybės, kurioje įmanoma laisvai veikti ir kalbėti, idėją*. Politinis sambūvis paremtas laisvo piliečio dalyvavimu kuriant savo valstybės ateitį. Tai – demokratijos tradicija nuo antikinės Graikijos polio laikų. Vis dėlto ši demokratijos tradicija žvelgia pirmyn: viskas keičiasi, išskyrus laisvą apsisprendimą dalyvauti kuriant savo valstybę.

Čia verta prisiminti demokratijos kritiką Platoną (2014), dialoge *Valstybė* teigusį, kad daugumos valdžia ir nuolatinė kova dėl jos atveda prie sumaišties. Tai suskaldo visuomenę į besivaržančias dėl valdžios, įtakos ir turto grupuotes, drauge užkerta kelią jos tvariai raidai, galiausiai sudaro sąlygas priešams ją nukariauti arba tironui užgrobti valdžią. Platono siūlomas *pharmakon* – aristokratinė valdymo forma griežtai pasidalijant visuomeniniais vaidmenimis, plačiai ugdant piliečius ir susiaurinant valdovo rinkėjų bazę. Apie *pharmakon*, kuris yra tiek vais-

tas, tiek nuodas, Platonas kalba kitur (Platonas 1996) nagrinėdamas medijos – rašto – teigiamybes ir trūkumus. Antai, užtikrindamas žinios perdavimą, raštas atskiria nuo jos autorių ir nuodija jo atmintį. Ar siūlomi vaistai nuo demokratijos ydų nenunuodija pačios laisvos visuomenės? Neatsitiktinai Platonas siūlo cenzūrą laisvo žodžio ir rašto atžvilgiu, pirmiausia ugdymo aplinkoje. Maža to, jis siūlo išstremti menininkus, kurie laužė įtvirtintas nuostatas ir priimtas normas. Dar grįšime prie politinio korektiškumo normų. Čia kyla klausimas: ar politikai, siūlantys neįprastų visuomenės problemų sprendimo būdų ir bylojantys neklisiniu būdu, taip pat tremtini iš šalies?

Platonas buvo antikinės demokratijos dalyvis ir liudininkas to, kaip Atėnų demokratija pralaimi Peloponeso karą Spartos aristokratijai, o valdžią galiausiai užgrobia oligarchai. Taigi Platono, kaip antikinės demokratijos eksperto, reputacija nepriekaištinga. Popperis (1998) šioje kritikoje išvėlgė totalitarizmo tendencijas, ypač išryškėjusias XX a. Europoje. Platonas buvo ne tiek laisvos, kiek teisingos (drauge išmintingos, nuosaikios ir drąsios) visuomenės advokatas. Vis dėlto čia pasakysime kitaip: demokratinė visuomenė kaip laisvo atsakingo dalyvavimo aplinka reikalinga kritikos,

įskaitant Platono ir Popperio, kritikavusio Platoną. *Žodžio laisvė neatsiejama nuo kritikos, taip pat ir kritikos pačios demokratijos atžvilgiu.* Ar nėra taip, kad politinio korektiškumo būtinas sandas – kritiškumas siekiant ne susilpninti, bet sustiprinti demokratiją?

Panašiai kaip Platonas, Aristotelis buvo ne tiek demokratijos, sietinos su laisve, kiek politėjos, politinės visumos, užtikrinančios dorybę, teisingumą ir gerovę, advokatas (Aristotelis 2009). Simpatizuodamas demokratijai, bet drauge kritikuodamas ją, Aristotelis atkreipia dėmesį į kelis dalykus. Pirma, nors demokratija geriausiai įgyvendina lygybės principą, jos lygybė – ne visiems, o lygiesiems (2009: 149 (1280a)). Antra,

viršenybę turi tauta, taryba, teismas, o ne šie skyriumi (2009: 156 (1282a)). Trečia, nors daugumos nuomonė tinkamai reprezentuojama, demokratija dažnai taiko prievartą mažumos atžvilgiu (2009: 266 (1318a)). Beje, Aristotelis atkreipia dėmesį į demokratijos formų įvairovę, kai kitos valdymo formos tuo nepasižymi. Ir šiandien susiduriame su demokratijos pavidalų margumu, kurį suponuoja demokratijoje glūdintis laisvės principas piliečiams atsakingai nutarus dėl kurio nors demokratijos elemento. Priešingai, kai peršamas demokratijos etalonas, tai verčia įtarti dėl pačios demokratijos nuopolio įsigalint kitiems (kaip antai, siekio dominuoti) motyvams vietoje laisvo atsakingo principo.

POLITINIS (NE)KOREKTIŠKUMAS DEMOKRATIJOS SĄLYGOMIS

Turėdami visa tai omenyje paklauskime: ar ir kaip politinis (ne)korektiškumas kyla iš demokratinio valdymo principo? Pirmiausia reikėtų nustatyti šio klausimo vietą politiniame diskurse. Aristotelio tyrinėtojas Bienas (1981) kalba apie tris politikos, tiksliau, politinio diskurso, sandus: politika – tai praktinė filosofija, bendriausių žmogaus dalykų apmąstymas. Ji skyla į etiką ir politiką. Šioji – valstybės valdymo formų, santvarkų teorija. Ji taip pat skyla į dvi dalis. Tai ekonomija, namų gyvenimo ir ūkio teorija, „būtinybės viešpatijos“ apmąstymas ir politika – piliečių viešo gyvenimo teorija, „laisvės viešpatijos“ apmąstymas. Apskritai šie samprotavimai priskirtini ne tiek politologijai ar politikos studijoms svarstant apie konkrečius politikos reiškinius, kiek metapolitikai – politikos

ir jos diskursų apmąstymui. Politinio korektiškumo klausimas, atrodo, kyla iš 3 politikos, kuri aptaria piliečių viešo gyvenimo „praktiką“. Vis dėlto ši praktinė prieiga svarstant apie politinį (ne)korektiškumą atveda prie metapolitikos – kalbėjimo apie politiško ištakas ir nuostatas – klausimų.

Politinio (ne)korektiškumo klausimas išskyla demokratinėje aplinkoje dėl kelių dalykų. Pirma, *demokratija – daugumos valdžia – reikalinga kompensacinių mechanizmų mažumų atžvilgiu.* Dauguma visą laiką turi omenyje mažumą ne tik ir ne tiek todėl, kad mažuma gali virsti dauguma. Dauguma turi puoselėti mažumą kaip politinės laisvės prielaidą. Antra, *politinis korektiškumas taikytinas bet kuriam politinių laisvių turėtoju, kuris yra renkantis ir renkamas demokratinėmis sąlygomis.*

Politinis nekorektiškumas – tai, kas žemina ne tik ir ne tiek atskirą laisvės turėtoją, kiek pačią politinę laisvę, kaip ir laisvę išsakyti savo nuomonę. Trečia, *pats svarstymas dėl politinio korektiškumo išskyla pakankamai demokratinėje laisvo žodžio aplinkoje*. Jei esi apkaltintas dėl politinio nekorektiškumo, gali būti ramus, kad gyveni laisvoje šalyje, kurioje kiekvienas gali išsakyti savo nuomonę. Visiškai kitokią situaciją turime totalitarinėje valstybėje, kurios vadovai visada „teisūs“ ir „korektiški“ – tuo abejojantiems *a priori* gresia sankcijos, tarp jų nunuodijimas, įkalinimas ar pradanginimas.

Vis dėlto *tai, kas politiškai korektiška ir nekorektiška, priklauso nuo šalies socialinių aplinkybių, kultūrinių tradicijų ir kalbos vartojimo ypatybių*. Pavyzdžiui, latvių kalboje tarptautinis žodis „invalids“ visiškai priimtinas, kitaip nei lietuvių kalboje (Kvašytė et al. 2019). Kitas pavyzdys – žodis „negras“, lietuvių kalboje neturėjęs stigmos iki pat 2012 m., kai šis aspektas pirmą kartą atspindimas Didžiajame lietuvių kalbos žodyne (Keinys 2012). Ši stigma – primesta iš kitų (pirmiausia anglų) kalbų. Kalbinis spaudimas liudija globalizacijos ar net ideologijos sklaidą nepaisant tautų lingvistinės autonomijos nepriklausomose valstybėse. Panaši padėtis dėl žodžio „čigonas“, kurio neigiami atspalviai atkeliavo iš kitų Europos kalbų. Vis dėlto šiuo atveju veikiau susiduriame su semantine poliarizacija, išsiskiriant žodžių „čigonas“ ir „romas“ prasminiams laukams (Vaitkevičiūtė 2010). Kaip ir kiekvienas žodis, „čigonas“ turi savo istoriją tiek su teigiamais (laisvė, pramogos, kelionės), tiek neigiamais (vagystės, narkotikai, tinginystė) atspalviais.

Bandymas atsiriboti nuo žodžio „čigonas“ išreiškia siekį „išvalyti“ savo istoriją nuo jų ir pradėti nuo „romo“, europinės politikos produkto, *tabula rasa*.

Akivaizdu, kad žodis „tauta“ tapo politiškai nekorektiškas. Apie tautą negalima kalbėti ne tik todėl, kad šalyje gyvena mažumos (kaip antai romai, žydai ar juodieji). Kokia gali būti tauta, kai sukasi globalizacijos karuselė, kurią žymi ne tik vienodi anglicizmai, bet ir tie patys vartojimo ženklai, tarp jų džinsai, makdonaldsai ir feisbukai. Kokia gali būti tauta paskelbus visuotinį broliavimąsi pasaulinio vartojimo gete – drauge plačiame ir ankštame?

Prisiminkime Hemingway'aus (2016) apysaką *Senis ir jūra*. Atsižvelgdami į politinio korektiškumo reikalavimus turėtume žodį „senis“ pakeisti į žodžių pynę „garbaus amžiaus žmogus“. Dabar paklauskime, kaip skambėtų „korektiškas“ apysakos pavadinimas: „Garbaus amžiaus žmogus ir jūra“. Dalykas čia netgi ne tas, kad šitaip „pataisę“ sugadinsime pavadinimo skambesį ir stilių. Svarbiau tai, kad prarasime svarbias prasmines sąsajas, kurios plėtojamos apysakoje: būtent senis, o ne kažkoks „garbaus amžiaus žmogus“ kovoja su gaivalu, o drauge su savo senatve stačia galva puldamas į kovą su žuvimi, jūra ir audra. Kol senis kovoja, negali būti kalbos apie jo senatvę. Visų šių prasmų nebeliktų „pataisius“ pavadinimą ir tekstą pagal politinio korektiškumo keliamus reikalavimus.

Politinio korektiškumo dogma turi ir kitų bruožų. Minėjome, kad visada korektiški vien nekritikuotini „tautos vadai“ autokratinėje valstybėje. *Demokratija yra ta aplinka, kurioje tiek demaskuojami*

politinio nekorektiškumo atvejai, tiek falsifikuojama pati politinio korektiškumo dogma. Šioji traktuotina ir kaip ideologijos aspektas. Antai buvęs sovietinis disidentas Bukovskis (Bukovskij 2010), pateikdamas daugybę pavyzdžių iš JAV realiųjų, politinį korektiškumą vadina „tūžminga marksizmo versija“. Bukovskis apeliuoja į Marcuse's tekstą *Represyvi tolerancija* (Marcuse 1970), kuriame siūloma patologiją ir normą sukeisti vaidmenimis ir propaguojama mažumų (marginalų) revoliucija vietoje marksistinės proletariato revoliucijos.

Čia krinta į akis mažumų revoliucijos ir daugumos valdžios (demokratijos) kolizija. Apie revoliuciją kalbame, kai susiduriame su nuostatų perversmu, kuris išskyla kiekvieno kūrybinio veiksmo metu. Maža to, kūrybininkai dažnai vadinami marginalais (Florida 2015). Nors politinio korektiškumo nuostata gali būti laikoma istorine patologija, atsisėdusią normos soste, vis dėlto dabar ji veikia sietina su politine kliše ir vienamačiu mąstymu nei su kūrybinio proveržiu. Kitur Marcuse (2014) teigia, kad vienamatis mąstymas būdingas priešiškos ideologinėse stovyklose, o jų priešiškus vieną kitos atžvilgiu ir yra tai, kas suvienodina mąstymą. *Politinis korektiškumas – ideologija ne todėl, kad gimė vienoje ar kitoje ideologinėje aplinkoje, bet todėl, kad priverstinai taikomas apeinant metapolitines diskusijas*. Nors esą nedraudžiama viešai diskutuoti dėl to, kokia ištara politiškai korektiška ar ne, įdiegtas tabu kliudyti patį politinio korektiškumo principą. Tarkim, kodėl organizacijų ar net šalių valdymo organuose turėtų būti pusė moterų, jei nėra dailiosios lyties atstovių, norinčių ir gebančių ten dirbti?

Kadangi politinis korektiškumas dažnai susiaurinamas iki terminijos klausimo (taip patogiau administruoti ir kontroliuoti), atšliaužia lingvistinė diktatūra, o su ja – žodžio laisvės suvaržymai. Maža to, Bukovskis (Bukovskij 2010) kalba apie pajungtą baudžiamąją teisę už „neapykantos kurstymą“, teisėsaugos biurokratijai prisiimant sarginio šuns vaidmenį laisvai bylojančio piliečio atžvilgiu. Kaip atsirandančius viešosios erdvės tabu ir lingvistinę diktatūrą suderinti su politinėmis laisvėmis demokratijos sąlygomis? O gal visa tai žymi biurokratinės demokratijos dreifavimą totalitarinės visuomenės link? Platonas numatė du demokratiškos virsmo į tironiją būdus: tirono išrinkimą valdovu (kaip tai atsitiko Vokietijoje) ir valdžios užgrobimą (kaip tai atsitiko Rusijoje). Vis dėlto mūsų demokratijos kritikas pražiopsojo trečiąjį kelią – demokratijos lėtą dreifavimą tironijos link, šalies biurokratijai paimant tikrąją valdžią.

Grįžkime prie Trumpo pavyzdžio. Viena vertus, Trumpo sėkmę JAV prezidento rinkimuose galima aiškinti kaip paprastos, net banalios retorikos pergale palyginti su intelektualėsiu ir subtilesniu kalbėjimu. Tai atspindi minios lūkesčius ir siejasi su reitinginiu kompleksu medijose, kurios ir formuojasi veikiamos daugumos paklausos. Beje, medijos (šiuo atveju – socialinis tinklas *Twitter*) vaidina vis didesnę vaidmenį politiniuose procesuose. Kita vertus, tai galima aiškinti kaip politinio korektiškumo makiažo nuvalymą nuo demokratijos veido, iškreipto pavydo, pykčio ir neapykantos.

Ar politiniai medijų veikiami procesai demokratijos sąlygomis neturi tendencijos suvienodėti ir suvidutinėti? Jei taip, kaip dėl individualios pozicijos,

neatsiejamos nuo laisvo pasirinkimo? Ar apskritai tokia įmanoma, demokratijai nelyginant Kronui ryjant savo vaikus,

iškilius veikėjus, ardančius nusistovėjusią vartojimo, kalbėjimo ir veikimo tvarką, sankcionuotą daugumos?

PABAIGOS KLAUSIMAI

Svarstant apie politinį korektiškumą išvadų laikas dar neatėjo. Vietoj jų kyla daug klausimų. Ar politinis korektiškumas sietinas su kokia nors (tarkim, kairiąja kraštutine) politine pakraipa? Ar politinio korektiškumo klausimas – išimtinai kalbinis? Kodėl vieši debatai vyksta dėl (ne)korektiškų pasisakymų turinio, bet ne dėl pačios politinio korektiškumo sąvokos? Politinis korektiškumas – šviesi utopija ar orveliška antiutopija? Ar politinis korektiškumas įgy-

vendintinas tik kriminalizuojant viešo kalbėjimo ekscesus? Ar politinio korektiškumo įgyvendinimo šalutinis efektas – užgniaužtas laisvas žodis įbaugintoje visuomenėje? Ar galima tolerancija politinio nekorektiškumo atžvilgiu? Ar politinis korektiškumas įmanomas tik kaip priverstinis norminimas su ideologiniais atspalviais? Kiek politinis korektiškumas – mados reikalas? Ar „politinis korektiškumas“ – kalbos klišė, trukdanti plėtoti kūrybingoms idėjoms?

Literatūra

- Aristotelis. 2009. *Politika*. Vertė M. Strockis. Vilnius: Margi raštai.
- Ahmadian, S., Azarshahi, S., & Paulhus, D. L. 2017. Explaining Donald Trump via communication style: Grandiosity, informality, and dynamism. *Personality and Individual Differences* 107: 49–53. DOI:10.1016/j.paid.2016.11.018
- Arnestad, M. N. 2019. Politically incorrect statements do not make leaders seem more trustworthy: Randomized experiments exploring the perceptual consequences of political incorrectness. *Management Communication Quarterly* 33(3) 363–387. DOI: 10.1177/0893318919839787.
- Berman, P. 2011. *Debating P.C.: The controversy over political correctness on college campuses*. New York: Random House.
- Bien, G. 1981. „Bemerkungen zum Aristotelischen Politikbegriff und zu den Grundsätzen der Aristotelischen Staatsphilosophie“. Aristoteles. 1981. *Politik: XII–LXVI*. Hamburg: Felix Meiner Verlag.
- Bukovskij, V. 2010. Politinis korektiškumas – blogiau už leninizmą? *Naujasis židinys-Aidai* 3–4: 80–87. <https://www.bernardinai.lt/2010-05-14-vladimir-bukovskij-politinis-korektiskumas-blogiau-uz-leninizma/> [žr.: 2020 09 28].
- Carpantier, N., Doudaki, V. 2019. The construction of the homeless as a discursive-political struggle: A discursive-theoretical re-reading of the homeless subject position. *Filosofija. Sociologija* 30 (1): 71–79.
- Conway, L. G., Repkea, M. A., Houck, S. C. 2017. Donald Trump as a cultural revolt against perceived communication restriction: Priming political correctness norms causes more Trump support. *Journal of Social and Political Psychology* 5(1): 244–259. DOI:10.5964/jssp.v5i1.732.
- Florida, R. 2015. *Kūrybinės klasės iškilimas*. Vertė J. Barevičiūtė. Vilnius: Technika.
- Keinys, S. (vyr. red.). 2012. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. 7-as pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Guo, J. 2015. The real reasons Donald Trump's so popular – for people totally confused by it. *The Washington Post*. 2015-12-12. <https://www.washingtonpost.com/news/wonk/wp/2015/12/12/the-four-basic-reasons-that-explain-why-donald-trump-actually-is-so-popular/> [žr. 2020 10 01].
- Hemingway, E. 2016. *Senis ir jūra*. Vertė R. Lankauskas. Vilnius: Baltos lankos.

- Jakučionytė, V. 2020. Cross-cultural communication: Creativity and politeness strategies across cultures. A comparison of Lithuanian and American cultures. *Creativity Studies* 13 (1): 164–178.
- Kulikova, E. G., Kuznetsova, A. V., Guk, O. A. 2019. Tolerant media discourse in the coordinates of political correctness. *Media Education (Media obrazovanie)* 59(1): 61–72.
- Kvašytė, R., Maskuliūnienė, D., Župerka, K. 2019. Politinio korektiškumo apraiškos lietuvių ir latvių kalbose. *Lietuvių kalba* 13: 1–11.
- Madrid, N. S. 2020. Violence of values / Values of violence. The cultural struggle of alt-right politics. *Filosofija. Sociologija* 31 (1): 7–15.
- Marcuse, H. 1970. Repressive tolerance. R. P. Wolff, B. Moore JR., H. Marcuse. *A critique of pure tolerance*: 81–123. Boston: Beacon Press.
- Marcuse, H. 2014. *Vienamatis žmogus*. Vertė K. Kirtiklis. Vilnius: Kitos knygos.
- Mills, S. 2008. *Language and sexism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Platonas. 1996. *Faidras*. Vertė N. Kardelis. Vilnius: Aidai.
- Platonas. 2014. *Valstybė*. Vertė J. Dumčius. Vilnius: Margi raštai.
- Popper, K. R. 1998. *Atviroji visuomenė ir jos priešai*. Vertė A. Šliogeris. Vilnius: Pradai.
- Sautkin, A., Philippova, E. 2019. Lenin and Nietzsche in the Althusserian perspective: Philosophy as eternal battle. *Filosofija. Sociologija* 30 (3): 183–191.
- Vaitkevičiūtė, V. 2010. Ne romai, bet čigonai. *Mokslas Lietuva* 03/04: 11.